

Шехавцова Світлана

Овчарова Людмила

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-0286-8850>ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-6589-8438>

ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ ЯК ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

- A** Розглядається пізнавальна самостійність як підґрунтя формування самостійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Визначено, що домінуючими потребами майбутніх учителів іноземних мов у процесі формування самоосвітньої компетентності полягає пізнавальна потреба, що визначає їхнє ставлення до освітнього процесу у закладі вищої освіти. Було визначено самоосвітню компетентність як інтеграційну якість особистості, що характеризує її здатність до систематичної самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на неперервний саморозвиток професійних і загальнокультурних якостей і самовдосконалення. Доведено, що підґрунтям формування самоосвітньої компетентності є розвиток пізнавальної самостійності майбутніх учителів іноземних мов, їхньої дослідницької діяльності та прагнення до творчого пізнання. Звідси постає потреба використовувати у процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов творчі завдання, що вимагають від них самостійного висунення гіпотез і самостійного нестандартного вирішення.

Ключові слова: самостійність; самоосвітня компетентність; пізнавальна самостійність; майбутні вчителі іноземних мов

- S** *Shekhavtsova Svitlana, Ovcharova Liudmyla. Cognitive independence as the basis of independent competence formation of future foreign languages teachers.*

Cognitive independence is considered as a basis for the independent competence formation of future foreign language teachers. It is determined that the dominant needs of future foreign language teachers in the process of self-educational competence formation are the cognitive need, which determines their attitude to the educational process in higher education. It is proved that the basis for the formation of self-educational competence is the development of cognitive independence of future foreign language teachers, their research activities, and the desire for creative cognition. The need to use in the process of professional training of future teachers of foreign languages creative tasks put forward hypotheses and independent non-standard solutions. Self-educational competence defined as an integrative quality of personality, which characterizes its ability to the systematic self-organized cognitive activity aimed at continuous self-development of professional and cultural qualities and self-improvement. The high level of self-educational competence indicates the ability to plan their work, find appropriate and meaningful sources of information, the ability to compare facts, events, analyze, summarize, assess the problems studied, based on foreign language material, and the ability to compare with their own teaching experience; in the ability to independently prepare a creative task, author's project, etc. The basis of cognitive independence of future teachers of foreign languages is the need for self-determination of the individual as the need to understand themselves as part of the semantic system of general ideas about the world and determine the meaning of their existence in it. In this sense, one's life plan becomes an understanding of the future, and self-determination becomes a necessary component of the self-educational competence of future foreign language teachers.

Key words: independence; self-educational competence; cognitive independence; future foreign language teachers

Шехавцова Світлана Олександрівна, докторка педагогічних наук, професорка кафедри романо-германської філології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна

Shekhavtsova Svitlana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Romance and Germanic Philology Department, Luhansk Taras Shevchenko National University of Luhansk, Starobilsk, Ukraine

E-mail: shekhavtsova1@gmail.com

Овчарова Людмила Андріївна, викладачка кафедри романо-германської філології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна

Ovcharova Liudmyla, Lecturer of Romance and Germanic Philology Department, Luhansk Taras Shevchenko National University of Luhansk, Starobilsk, Ukraine

E-mail: milaowl@gmail.com

Актуальність проблеми. Сучасна концепція модернізації професійної освіти вимагає підготовки якісно нового вчителя іноземної мови, готового до педагогічної діяльності в нових полікультурних умовах, здатного швидко адаптуватися до освітніх інновацій та активно реагувати на сучасні і перспективні процеси розвитку полікультурного суспільства.

Тенденції соціокультурного розвитку останніх десятиліть і стрімке поширення мобільності людства свідчать

про потребу у фахівцях іноземних мов з широкими за обсягом і глибокими за змістом знаннями та вміннями, всебічно компетентних у галузі своєї професійної діяльності та суспільного життя, фахівцях здатних до самоосвіти впродовж життя. Сучасна освіта неможлива без цілеспрямованості, самоорганізації, адекватної самооцінки, особистої відповідальності майбутніх учителів іноземних мов без того, що становить сутність їхньої самоосвітньої компетентності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема формування самоосвітньої компетентності була предметом наукових досліджень останніх років. На сучасному етапі розвитку професійної освіти більшість науковців вважають необхідним формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів іноземних мов. Наприклад, С. Сімель [7] досліджує систему освіти для позитивного образу себе на сучасному етапі розвитку професійної освіти; О. Угрин [8] визначає психологічну готовність студентів до роботи у професійній галузі; Ю. Демченко [1] розглядає самоосвітню компетентність як невід'ємний складник професійної підготовки майбутнього учителя; О. Малихін [6] вивчає особливості самостійної пізнавальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів у контексті організації їхньої самостійної навчальної діяльності; О. Федоренко [8] визначає сутність і структуру самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій; С. Шехавцова [9] аналізує пізнавальну самостійність у системі суб'єктно-професійних якостей студента університету.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження, проблема визначення підґрунтя формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов розроблена недостатньо повно і не знайшла достатнього висвітлення в сучасних наукових працях, тому актуальність зазначеної проблеми не викликає сумнівів.

Мета статті: визначити і теоретично обґрунтувати, що пізнавальна самостійність є підґрунтям формування самостійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки.

Викладення основного матеріалу. У контексті формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов пізнавальну самостійність розглядаємо в двох взаємопов'язаних аспектах. З одного боку, як характеристику діяльності майбутніх учителів іноземних мов у певній навчальній ситуації, по-друге, як рису характеру особистості майбутніх учителів [6, с. 107]. Отже, під час формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов підґрунтям цього процесу є саме рівень сформованості пізнавальної самостійності майбутніх учителів іноземних мов.

Для нашого дослідження важлива думка вітчизняного науковця Ю. Демченко, яка розглядає самоосвітню компетентність як інтеграційну якість особистості, що характеризує її здатність до систематичної самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на неперервний саморозвиток професійних і загальнокультурних якостей і самовдосконалення [1, с. 157].

Дійсно, високий рівень сформованості самоосвітньої компетентності свідчить про вміння планувати власну самостійну роботу, знаходити належні й значущі джерела інформації, в умінні порівнювати факти, події, аналізувати, узагальнювати, давати оцінку проблемам, що вивчаються, на основі іншомовного матеріалу та умінням зіставлення з власним досвідом педагогічної діяльності; в умін-

ні самостійно підготувати творче завдання, авторський проєкт тощо.

Як зазначає О. Федоренко, формування досвіду самоосвітньої діяльності починається з найпростіших спроб самостійного визначення мети й реалізації освітніх намірів, які потім трансформуються у власну самоосвітню систему фахівця [5, с. 279]. Процес фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов передбачає наявність різних видів іншомовної діяльності студентів, серед яких важливе місце посідає пізнавальна іншомовна діяльність у контексті формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів.

Більшість науковців вважає пізнавальну діяльність процесом систематичного опанування знань, вироблення вмінь, навичок, набуття соціокультурного іншомовного досвіду, що необхідно для плідної взаємодії з носіями інших мов і культур. Однак поняття «пізнавальна самостійність», «пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність», хоча й мають багато спільного, відмінні, на що необхідно звернути увагу.

Підкреслюючи важливість взаємозв'язку понять, О. Жорник визначає пізнавальну самостійність як якість особистості, що виявляється в готовності своїми силами здійснити цілеспрямовану пізнавальну діяльність. Ця активність передбачає здатність здійснювати пізнавальну діяльність, що передбачає необхідні знання, оволодіння методами пізнавальної діяльності та сформованість мотивів, які визначають потребу, прагнення до цієї діяльності [2, с. 28]. Безперечно пізнавальна діяльність сприяє засвоєнню певного іншомовного матеріалу, що забезпечується сприйняттям, усвідомленням і його запам'ятовуванням. Саме нестандартний, творчий і компетентнісний підходи дозволяють застосовувати іншомовні знання в новій реальній ситуації при взаємодії з представниками інших мов і культур.

У цьому контексті пізнавальну самостійність можна розглядати з одного боку, як мету навчання іноземним мовам, а з іншого – як умову, що дозволяє повніше використовувати потенційні можливості майбутніх учителів іноземних мов у позанавчальній діяльності. На активність майбутніх учителів іноземних мов у процесі освітньої діяльності впливають зовнішні стимули, якщо вони мають соціально значущі мотиви.

У цьому розумінні пізнавальна самостійність сприяє розвитку інтеграції пізнавального інтересу майбутніх учителів іноземних мов, який входить до мотиваційної сфери психіки, що забезпечує спрямованість уваги на задоволенні пізнавальної потреби, пізнавальну ініціативу. Своєю чергою, пізнавальна ініціатива входить до мотиваційно-вольової сфери психіки та свідчить про вибір предмета іншомовної пізнавальної діяльності та пізнавальної активності, що інтегрують якості мотиваційної, вольової та емоційної сфер психіки.

Принципову думку щодо визначення сутності пізнавальної самостійності висловив дослідник О. Малихін, який розглядає пізнавальну самостійність як наявність інтелектуальної здатності майбутнього учителя і його вмінь само-

стійно вичленувати суттєві й другорядні ознаки предметів, явищ і процесів діяльності шляхом абстрагування й узагальнення, розкривати сутність нових понять [3, с. 139]. Автор пропонує такі показники наявності пізнавальної самостійності в майбутніх учителів: 1) уміння майбутніх учителів самостійно опанувати нові знання, використовуючи різні джерела, та виробляти нові вміння, навички і самостійним навчанням, і завдяки самостійним дослідженням і відкриттям; 2) уміння використовувати набуті знання, вміння та навички для подальшого саморозвитку й самоосвіти; 3) уміння застосовувати їх у практичній діяльності для розв'язання будь-яких педагогічних і навчальних завдань.

Доволі вагоме для нашого дослідження є визначення пізнавальної самостійності в професійно-педагогічному аспекті. Наукові дослідження, присвячені проблемам забезпечення розвитку певних якостей і вмінь студентів у процесі самостійної роботи (пізнавальна самостійність, уміння навчатися, навички самоконтролю й самоуправління), доводять, що формування готовності до саморозвитку й самовдосконалення у професійній і особистісній сферах не є плановим завданням в організації самостійних занять [4, с. 57].

Отже, в основі пізнавальної самостійності майбутніх учителів іноземних мов полягає потреба у самовизначенні особистості як необхідності розуміння себе частиною смислової системи загальних уявлень про світ і визначення смислу власного існування в ньому. У цьому розумінні власний життєвий план перетворюється на розуміння майбутнього, а самовизначення стає необхідним складником самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Результати нашого дослідження підтверджують, що самостійність передбачає свідому вмотивованість дій та їхню обґрунтованість у процесі формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Справжню самостійність майбутні вчителі іноземних мов виявляють у тому разі, якщо вони не лише повторюють на репродуктивному рівні вже відомі приклади іншомовної взаємодії в освітньому процесі, а застосовують власні творчі елементи в процесі фахової підготовки, створює власний креативний спосіб мислення й діяльності в освітньому просторі. Пізнавальна самостійність сприяє виникненню взаємозалежності між самоосвітою майбутнього вчителя іноземної мови та розвитком його творчості.

Висновки з даного дослідження. Домінантною потребою майбутніх учителів іноземних мов у процесі формування самоосвітньої компетентності полягає саме пізнавальна потреба, що визначає їхнє ставлення до освітнього процесу у закладі вищої освіти. Ми дійшли висновку, що підґрунтям формування самоосвітньої компетентності є розвиток пізнавальної самостійності майбутніх учителів іноземних мов, їхньої дослідницької діяльності та прагнення до творчого пізнання. У зв'язку з вищезазначеним постає необхідність використовувати в процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов творчі завдання, що потребують від них самостійного висунення гіпотез і самостійного нестандартного вирішення.

Перспективи подальших досліджень лежать у площині визначення особистісних якостей майбутніх учителів іноземних мов у структурі самоосвітньої компетентності. Для формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів іноземних мов недостатньо лише формування пізнавальної самостійності, що базується на зусиллі майбутніх учителів розв'язувати пізнавальні проблеми та відповідати на запитання, необхідно розвивати креативні особистісні якості майбутніх учителів іноземних мов, які б відповідали соціокультурним потребам полікультурного суспільства в контексті міжкультурної взаємодії з носіями іншої мови і культури.

Список використаних джерел

1. Демченко Ю. Самоосвітня компетентність – невід'ємна складова частина професійної компетентності (діяльності) майбутнього учителя. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23, т. I. С. 154–159.
2. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності. *Рідна школа*. 2000. № 1. С. 27–28.
3. Малихін О.В. Самостійна пізнавальна діяльність студентів вищих педагогічних навчальних закладів в контексті організації їх самостійної навчальної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16*. 2007. Вип. 7. С. 133–140.
4. Мампорія С. В. Информационно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов вузов. *Высшее образование сегодня*. 2010. № 11. С. 57–59.
5. Федоренко О. Г. Сутність і структура самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій. *Вісник ХДАК*. 2014. Вип. 43. С. 276–281.
6. Шехавцова С. О. Пізнавальна самостійність в системі суб'єктно-професійних якостей студента університету. *Вісник Луганського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. № 4 (239), ч. II. С. 105–114.
7. Simel S. Education for a positive self-image in a contemporary school. *Journal of Education Culture and Society*, 2013. № 2. P. 108–115.
8. Uhryn O. Psychological readiness of students to work in a professional field. *Journal of Education Culture and Society*, 2013. № 2. P. 97–107.

Reference

1. Demchenko, Yu. (2019). Samoosvitnia kompetentnist – nevid'iemna skladova chastyna profesinoini kompetentnosti (diialnosti) maibutnoho uchytelia [Self-educational competence is an integral part of the professional competence (activity) of a future teacher]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of the humanities]*, 23, 1, 154-159 [in Ukrainian].
2. Zhornik, O. (2000). Formuvannia piznavalnoi aktyvnosti uchniv u protsesi spilnoi ihrovoi diialnosti [Formation of cognitive activity of students in the process of joint play activities]. *Ridna shkola [Native school]*, 1, 27-28 [in Ukrainian].
3. Malykhin, O. V. (2007). Samostiina piznavalna diialnist studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv v konteksti organizatsii yikh samostiinoi navchalnoi diialnosti [Independent cognitive activity of students of higher pedagogical educational institutions in the context of the organization of their independent educational activity]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 16 [Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova. Series 16]*, 7, 133-140 [in Ukrainian].
4. Mamporiya, S. V. (2010). Ynformatsyonno-metodycheskoe obespechenye samostoiatelnoi raboty studentov vuzov [Information and methodological support of independent work of university students]. *Vyshee obrazovanie segodnia [Higher education today]*, 11, 57-59 [in Russian].
5. Fedorenko, O. H. (2014). Sutnist i struktura samoosvitnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia tekhnolohii [The essence and structure of self-education competence of the future teacher of technology]. *Visnyk KhDAK [Bulletin of the KhDAK]*, 43, 276-281 [in Ukrainian].
6. Shekhavtsova, S. O. (2012). Piznavalna samostiinist v systemi sub'iektno-profesiinykh yakosteiv studenta universytetu [Cognitive independence in the system of subject-professional qualities of a university student]. *Visnyk Luhansk. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohichni nauky [Bulletin of the Luhansk National University Taras Shevchenko University. Series: Pedagogical sciences]*, 4 (239), II, 105-114 [in Ukrainian].
7. Simel, S. (2013). Education for a positive self-image in a contemporary school. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 108-115.
8. Uhryn, O. (2013). Psychological readiness of students to work in a professional field. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 97-107.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 12.11.2020